

Stadstraditioner: Firandet av födelsedag och namnsdag i äldre tid.

Vid besvarandet av föreliggande frågelista bör upptecknaren i varje fall angiva, om uppgifterna gäller staden och stadsborna i gemen eller endast en del av staden eller dess innevånare (hantverkarna, köpmännen, militärer, "societeten", de fattiga osv). Vidare bör han göra klart, vilken tid den upptecknade traditionen avser (t ex ett visst århundrade, årtionde eller årtal). Lämpligast är att undersöka traditionerna inom en viss familj och ange denna familjs sociala ställning, dess bekantskapskrets och traditionens utbredning inom denna. Man beaktar på så sätt både familjen och den sociala gruppen. Endast **muntliga** utsagor och berättelser böra medtagas, icke vad som härrör från tidningar och böcker, som genom biblioteken är tillgängliga för forskningen. Detta utesluter dock ej, att upptecknaren kan göra anteckningar om var han i tidningar osv funnit värdefullt material. Sådana källor böra dock icke medtagas i avskrift eller omarbetad form i uppteckningarna. Det har vid en närmare undersökning visat sig att sedvänjorna vid firandet av födelsedagar och namnsdagar divergerat högst väsentligt i de olika städerna efter dessas olika karaktär. Sjästäderna tycks även på detta område ha haft en hel del från inlandsstäderna avvikande sedvänjor. Såunda finner man i litteraturen uppgifter om hur namnsdagar firats på långtradare och örlogsskepp med namnsdagsskåar, "namnsdagskanoner" och skämtsamma presenter. Likaså måste observeras alla de olika faktorer, som bidragit till att ge inlandsstäderna deras inbördes så olika karaktärer. En del av dessa städer var militärförläggningar och dominerades i stor utsträckning av militären, som satte sin prägel på staden. Andra var säte för landshövdingen och fick härigenom sina karaktäristiska särdrag. Andra åter var utpräglade lärdoms- och skolstäder och fick på så sätt sin särprägel, ofta färgad av ungdomen, som dominerade stadens liv. Det är följaktligen av stor betydelse, att hänsyn tas till allt det, som bidragit till att ge staden dess karaktäristiska särdrag, då detta i hög grad varit utslagsgivande för uppkomsten av de olika sederna och bruken vid firandet av namnsdagar och födelsedagar.

1. Kan man i Eder hemstad närmare datera, när man började fira födelsedagar och namnsdagar och hithörande sedvänjor? Vilken dag var viktigast, födelsedagen eller namnsdagen?
2. Firade man dessa dagar endast privat i hemmen eller förekom det någon mera allmän form av uppvaktning eller firning, t ex på kungligas födelsedagar och namnsdagar? Anordnade man t ex baler på dessa dagar? Hur benämndes de (Oscarsbaler)? Var höllos de (hotell eller annan offentlig lokal)? Voro de offentliga? Besöktes de av vilka som helst eller endast av vissa kategorier av stadens innevånare? Vilka anordnade dessa baler? Annonserades de i stadens tidningar? Hur formulerades dylika annonser (t ex Namnsdagsskå anordnas på Stadshotellet .....)? Varav bestod trakteringen på dylika baler? Dracks det någon särskild skål? Varav bestod den, vin eller kallskål eller hade man någon särskild s.k. namnsdagsskål? Redogör för en dylik bal, de deltagande, deras klädsel, danserna, musiken osv.
3. Hur uppvaktade man varandra på namnsdagar och födelsedagar? Förekom uppvaktning tidigt på morgonen? Hur tidigt skedde uppvaktningen, redan vid 4-5 tiden eller senare? Uppvaktade man med sång och musik? Skedde dylik uppvaktning inomhus eller utfördes denna musik utomhus? Engagerades särskilda personer, yrkesmusiker eller andra till att utföra

musiken? Vad kallades dessa personer (t ex namnsdagsblåsare)? Hur betalades de? (En författare klagar i början av 1800-talet över att dylika namnsdagsblåsare väckte stadens innevånare i ottan med sin musik.) Vilka instrument brukades vid dessa uppvaktningar (hoboja, valthorn el. dyl.) Sjöng man någon särskild sång vid dessa uppvaktningar? Var den författad speciellt för ändamålet eller förekom det någon standardsång, som sjöngs med för tillfället lämpliga förändringar? Trakterades musikerna på något särskilt sätt efter slutad underhållning? Förekom dylik uppvaktning endast inom vänkretsen eller var den även mera officiell? Uppvaktade t ex arbetskamrater, befattningshavare, kårer och korporationer varandra på samma sätt, eller underlydande sina överordnade? Hur trakterades de uppvaktande på morgonen en sådan dag? Med vin, glögg, brännvin, öl el. dyl? Bjöd man även på mat eller något annat ätbart, tårter, kakor, konfekt m.m. sådant?

4. I vilken ordning skedde uppvaktningarna på dessa dagar. Vilka kom först på morgonen? Vid vilka tider under dagens lopp skedde övriga uppvaktningar? Var med uppvaktade man? Gav man varandra dyrbara presenter även på namnsdagar? (En juvelerare annonserade t ex i Neirkes Allehanda 1896 om lysnings och namnsdagspresenter av guld, silver och nysilver.) Gjorde man insamling bland vänner och arbetskamrater för inköp av dylika dyrbarare namnsdagspresenter?

5. Skickade man varandra årligen kort, brev eller telegram på namnsdagar och födelsedagar, eller endast på vissa av dessa privata högtidsdagar? Skedde detta även inom bekantskapskretsen i den egna hemstaden? Var det några vissa bestämda namnsdagar eller födelsedagar som på detta sätt ihågkoms, t ex vissa mera anmärkningsvärda födelsedagar såsom 50-årsdagar etc. Gjorde man någon skillnad härvidlag mellan manliga och kvinnliga högtidsdagar? Firade man t ex manliga namnsdagar på liknande sätt som kvinnliga? Enligt uppgift expedierades 1901 från telegrafstationen i Stockholm 3475 telegram på Karl-dagen. Intog vissa namnsdagar en mera framskjuten plats i medvetandet än andra, och blev de för den skull föremål för större firning? Tilldrog sig t ex fruntimmersveckans namnsdagar speciellt stor uppmärksamhet? Vilka manliga och kvinnliga namnsdagar var mest uppmärksammade?

6. Uppvaktade man varandra med särskilda för ändamålet ritade målade eller tryckta hyllningsadresser? Vad kallades dylika (Födelsedagsbrev, namnsdagskransar, minneskransar, namnsdagstavlur, firtavlur, gratulation etc)? Köptes de i stadens bokhandel eller andra affärer? (Ex. I Nya Växjöbladet annonserades om ritade och målade namnsdagskransar med verser 12 sh. och utan verser 8 sh. allt Banko.) Eller beställdes de på platsen av vissa personer? Vilka förfärdigade sådana adresser? (Ex. Av prostinnan Ulrika Oxelgrens anteckningar 1751-1810 framgår att hon författade versifierade namnsdagsgratulationer.) Hur mycket betalade man för detta arbete? Vilka motiv förekom på dessa gratulationer mer än blomsterkransar? Vilka skrev vers till dessa gratulationer? Kommer Ni ihåg några sådana verser? (Ex. En tryckt dylik gratulation slutar såunda:

"Vi dig av hjärtat gratulera
På denna minnesvärda dag;
Släktingar och vänner flera
Frambär kransar, flera slag,
Kom nu uti vårt kärleksband
Och fatta dina vänners hand."

Överlämnade man dessa gratulationer personligen eller sändes de per post (I Danmark och Tyskland går dessa gratulationer ofta under benämningen "bindebrev." De överlämnades

merendels i lönnedom till adressaten för att påsätta "binda" denne till att giva ett gille el. dyl. Känner Ni till denna sedvänja även från Sverige?)

7. Beträktades namnsdagar och födelsedagar som stora högtidsdagar? (Leopold jämför på ett ställe i sina skrifter bröllop, begravningar och namnsdagar. Han kallar det "namnsdagsstuga"). Hur tillbragtes dessa högtidsdagar? Hade man någon form av bjudning i hemmen? Förekom det någon speciell form av traktering dessa dagar? (Ex. Sedan 1850 är känt att man påGottland firade "årsdagen" med att äta "årsgröten".) Klädde man ett särskilt fint och festligt bord till ära för festföremålet? Hur såg ett sådant bord ut? Beskriv klädseln (duken, blommor, girlander av grönt etc.)! Eller gjorde man i ordning en särskild stol, ett slags högsäte, å honom? Hur såg en sådan stol ut? Var den klädd med blommor och grönt allt efter årstiden, eller med band, pappersblommor och bonader? (Ex. En längre gratulationsdikt innehåller bl.a. följande strofer:

"Du ungdomens blomma
lef dåmed fromma
Såvänlig och blid
glad liksom Stolen
i glänsande Solen
såhärlig och mild....."

Gav man ofta dem som skulle uppvaktas en stol i present? Detta är ju en vanlig hederspresent än i dag.

8. Har man lövat eller majat på något annat sätt för festföremålet på namnsdagar eller födelsedagar? Hur har man gått tillväga härvidlag? (Ex. I "Den glada festen" säger t ex Anna-Maria Lenngren följande:----- "Vilkens denna nötta käpp som siras, Som sågrann och blomsterlindad står". Och på norrländska landsbygden har det varit mycket vanligt att man rest "namnsdagsstänger eller hissat "namnsdagsflög"/ grant och festligt utstyrda dukar/). Känner Ni till några liknande sedvänjor?

9. Förekom det att man klädde ut sig vid namnsdags- och födelsedagsuppvaktningarna? Beskriv dylik utklädsel! Vilka andra skämtsamma upptåg kunde förekomma på dessa dagar?